

ROLUL FACTORULUI EXTERN ÎN OBTINEREA ȘI MENȚINEREA PUTERII POLITICE ÎN EVUL MEDIU ROMÂNESC (STUDIU DE CAZ: ALEXANDRU LĂPUȘNEANU)

*Silvia Chicu, conf. univ., dr.,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău*

THE ROLE OF THE EXTERNAL FACTOR IN GAINING AND PRESERVING POLITICAL POWER IN THE ROMANIAN MIDDLE AGES (CASE STUDY: ALEXANDRU LAPUSNEANU)

*Silvia Chicu, PhD., Assoc. Prof.,
“Ion Creanga” State Pedagogical University of Chisinau,
ORCID: 0000-0002-6822-7426
chicu.silvia@upsc.md*

CZU: 94(498)

DOI: 10.46727/c.v3.24-25-03-2023.p131-135

Abstract. The purpose of this study is to analyze the role of external factors in gaining political power by pretenders to the throne in medieval society. The evolution of society was influenced by political power, by those who were in power. Our investigation is focused on the personality and reign of Alexandru Lapusneanu. The historical sources have registered the deterioration of the political situation in the Principality of Moldova in the middle of the 16th century. The Principality was in full process of changing the political and legal status when it comes to external politics. The context was even more complicated due to the discreditation of the Rares family by converting to Islam the Lord of Moldova - Ilie Rares. In this complicated political context, the boyar groups of various political orientation that did not have sufficient human and military potential turned to foreign aid in order to gain power. Alexandru Lapusneanu and his supporters were not an exception. Historical sources have recorded his special ability to balance between different external political options in order to preserve his Reign and not allow Moldova to be turned into a pasalac (Turkish administrative territorial unit). By offering support to obtain the throne, neighboring powers aimed to maintain the East-Carpathian space in the sphere of their influence. A careful analysis of the sources proves that the neighboring powers used the pretenders to the throne of Moldova. Granting political asylum was used as means of coercing the Lord on the throne, thus forcing him to act in accordance with their interests.

Keywords: political power, Principality of Moldova, external political factor, Dominion (institution).

Evoluția societății medievale românești s-a datorat abilităților conducătorilor de stat de a exercita puterea politică. În sfera puterii politice intra puterea de decizie, adică elaborarea liniilor directe de dezvoltare în conformitate cu care trebuia să acționeze întreaga societate. Puterea politică reprezenta modalitatea prin care unele grupări impuneau voința proprie în organizarea societății. Prin aceasta se explică interesul deosebit al unor personalități pentru a obține și menține puterea politică și a impune propria voință în relațiile sociale. Lipsa resurselor proprii pentru a ocupa tronul îi determina, deseori, pe pretendenți să apeleze la ajutor extern. Totodată, exista interesul statelor vecine de a susține pretenția la Domnie, condiționând sprijinul prin realizarea intereselor proprii în Țările Române.

Actualitatea temei propusă pentru analiză, cea a susținerii externe în procesul de obținere a puterii, rezidă în faptul că lupta politică se duce astăzi între diverși pretendenți care deschis sau tacit sunt susținuți de forțe externe. Analiza problemei raportată la o altă perioadă istorică ar putea explica și prevedea cum ar putea evolua relațiile dintre diverse forțe politice interne, dar și care ar putea fi eventuale rezultate ale acceptării ajutorului extern în scopul menținerii puterii.

În studiul nostru ne propunem să identificăm care a fost rolul factorului politic extern în procesul de obținere și menținere a tronului Țării Moldovei de către Petru Stolnicul, cu numele de Domnie Alexandru Lăpușeanu.

La mijlocul secolului al XVI-lea obținerea tronului în Țara Moldovei era deja influențată de interesele politice și de disensiunile politico-diplomatice dintre puterile vecine, care erau preocupate de orientarea politică a Domnului Țării Moldovei, în scopul realizării intereselor strategice proprii. În condițiile în care Habsburgii se declarau urmașii legitimi ai regilor maghiari și deci, respectiv, suzerani ai Transilvaniei, Coroana Polonă încearcă să exercite un control asupra factorilor politici de decizie din Moldova. Nobilimea poloneză a întreprins acțiuni concrete în scopul impunerii controlului asupra țării, prin susținerea la tron a candidaturii boierului Petru Stolnicul, pribeag în Polonia. Evenimentele au fost precipitate de discreditarea familiei Rareș după convertirea la Islam al lui Ilie Rareș.

Înainte de a pătrunde în țară cu ajutor polonez, Alexandru Lăpușeanu - noul pretendent - și susținătorii săi au depus jurământul în fața unor mari nobili polonezi la Bakuta, la 5 septembrie 1552 [11, p.31-32, 18, p.43-44]. Analiza conținutului acestui act denotă că boierilor moldoveni li s-au impus condiții ce contraveneau intereselor țării, dar, în scopul obținerii sprijinului în procesul de ocupare a tronului, aceste condiții au fost acceptate.

Obținerea, pentru prima dată, a tronului de către Alexandru Lăpușeanu cu susținere poloneză a îngrijorat curțile europene, care au fost informate că la tronul Țării Moldovei a venit un favorit al regelui Poloniei [8, p. 67]. Recunoașterea de către rege a implicării nobilimii la întronarea lui Alexandru Lăpușeanu ar fi putut provoca un conflict cu Imperiul Otoman. De aceea în septembrie 1552, [9, p. 173-174; 6, p. 19-20] regele consultă părerea episcopilor, care recomandase regelui să declare sultanului că intervenția în Moldova a avut loc fără știrea acestuia. Îngrijorarea Coroanei Polone pentru consecințele acțiunilor nobilimii polone l-ar fi determinat, după cum susține istoricul Veniamin Ciobanu, [5, p. 81], pe marele hatman al Poloniei Jan Tarnowski să-i recomande lui Alexandru Lăpușeanu să recunoască, pe lângă suzeranitatea poloneză, și pe cea otomană. Părerea aceasta este susținută de către Sigismund August, care îl sfătuiește pe Alexandru Lăpușeanu „să țină credință păgânului” [7, p.161].

Poarta, dorind să evite pericolul creării unei coaliții antiotomane, i-a confirmat domnia lui Alexandru Lăpușeanu. Compromisul politic polono-otoman a contribuit la consolidarea domniei lui Alexandru Lăpușeanu, care a fost impus însă, după cum afirma istoricul Gheorghe Pungă [18, p. 47], să oscileze permanent între creștini și musulmani. În scopul de a-l constrânge pe Alexandru Lăpușeanu să acționeze în conformitate cu interesele proprii, sultanul oferise azil politic pentru doi contracandidați la tronul Moldovei. Sultanul declara că pretendenții - Iliăș și Constantin Rareș - „sunt gata să plătească Porții mai mult” [7, p. 161]. Fiind constrâns de situație, la 29 iulie 1553 [7, p. 181] domnul Moldovei se vede impus să apeleze la regele polon, pretinsul suzeran, după ajutor economic pentru a face față pretențiilor. Izvoarele nu atestă reacția regelui vis-à-vis de doleanța domnului Moldovei, care în ultimă instanță n-a fost satisfăcută. Pericolul ce-l reprezentau pretendenții, precum și cel cauzat de uneltirile lui Rüstem pașa, susținător al familiei Rareș, l-au determinat pe Alexandru, prin solia trimisă la Constantinopol la sfârșitul anului 1553, să trimită sultanului „ce mai rămăsese din tezaurul țării” [14, p. 672] în schimbul păstrării domniei.

Lipsa protecției din partea celui „de-al doilea suzeran”, Polonia, îl impune pe domnul Moldovei să accepte în continuare din ce în ce mai mult condițiile înaintate de Imperiul Otoman. Situația Domnului Moldovei se agravează mult, începând cu vara anului 1555, când a fost neutralizat complotul organizat de către o parte a marilor dregători ai lui Alexandru Lăpușeanu. Sesizând primejdia cauzată de izolarea internă și urmare a implicării puterilor creștine în viața politică a Țării Moldovei, Alexandru Lăpușeanu găsește în Poartă protectorul necesar.

Relațiile politice ale lui Alexandru Lăpușeanu cu puterile creștine deveneau din ce în ce mai încordate la sfârșitul anilor '60, când la curțile creștine era primit pretendentul la tronul Moldovei - Iacob Heraclid Despot. Acesta primește sprijinul habsburgilor, după ce la 3 martie 1560 așa-numitul „principe ales al Moldovei” a depus jurământul de credință față de împărat [14, p. 370-371]. Astfel, cu sprijin extern habsburgic, la 11 decembrie 1561, Iacob Heraclid Despot a fost instalat la tronul Țării Moldovei, declarând regelui că dorește „să aibă relații de bună vecinătate cu el” [12, p. 394-395]. Se repetă situația din anul 1552, când sultanul a fost înștiințat de către regele polon, precum că pretendentul a fost adus la domnie fără știrea lui [7, p. 221] și cere chiar detronarea acestuia [7, p.238]. Poarta percepușe succesul lui Despot ca pe o intervenție directă a habsburgilor în Moldova, dar analizând situația, sultanul îl confirmă la domnie. Cheltuielile de investitură ale lui Despot Vodă au fost consemnate în actele Visteriei centrale a statului otoman în ziua de 2 februarie 1562 [16, p. 192]. De altfel, este prima mențiune detaliată a însemnelor de investitură acordate unui domn al Țării Moldovei. Cu toate că Despot își confecționase propria coroană de aur, Poarta îi trimite „scufia” ienicerească. La 16 martie 1562 lui Despot i-a fost adus caftanul și steagul de investitură, fiind recunoscut ca domn al Moldovei, în schimbul plății tributului de 30 mii de galbeni [3, p.132].

În septembrie 1563 opoziția boierească din Moldova îl ridică la domnie pe Tomșa. În cadrul luptelor politice din Moldova regele nu-l susține pe Despot, ba chiar mai mult, cere supușilor polonezi să nu încalce tratatul polono-otoman prin expediții militare în Țara Moldovei, deoarece exista pericolul transformării acestei țări în pașalâc [7, p. 224-225]. Acest pericol era vădit în condițiile în care și Transilvania, ce-l susținuse pe Despot, se pronunță acum pentru readucerea la domnie a lui Alexandru [20, p. 264]. Regele polon acceptă, și el, intențiile Porții de a-l reinstala pe Lăpușeanu pe tron, ca urmare a încordării relațiilor cu Imperiul Otoman.

La 25 octombrie 1563 Alexandru Lăpușeanu primea la Poartă însemnele investiturii [16, p. 202], oferind a doua zi un bogat peșcheș în obiecte procurate direct de la visteria otomană [16, p. 207]. Ocuparea tronului de către Alexandru Lăpușeanu pentru a doua oară s-a realizat exclusiv cu sprijinul Imperiului Otoman. La 1 noiembrie 1563, sangeacul Tighinei avertizează regele de complicațiile ce pot fi provocate de intervențiile supușilor poloni în Moldova, căci „aceasta nu este o țară moldoveană, ci una împărătească” [7, p. 228].

A doua domnie a lui Alexandru Lăpușeanu, începută în februarie 1564, a însemnat mărirea influenței Imperiului Otoman în Țării Moldovei. Sultanul, ca și în anul 1541, a încercat să distrugă fracțiunea boierească antiotomană pe cale „pașnică”, demonstrând încă o dată că supremația politică în regiune o deține Înalta Poartă. S-a declarat că numai sultanul, și nu boierimea din țară va hotărî cine să ia domnia [7, p. 246-251]. Sprijinul acordat de Poartă lui Alexandru Lăpușeanu la tronul mușatin a risipit ultimele speranțe ale creștinilor de a promova candidații proprii la tron. Supremația Porții în Țara Moldovei a fost recunoscută și de Polonia. Regele polon, prin executarea unor dregători moldoveni, pribegi, implicați în detronarea lui Alexandru Lăpușeanu – supusul Porții, susținea, de fapt, politica Imperiului otoman în regiune.

Realitatea nou creată a impulsionat puterile creștine să găsească pârgii de a influența viața politică din Țara Moldovei prin sprijinul acordat unor pretendenți la tron. Spre deosebire de perioada precedentă, la realizarea planurilor puterilor creștine contribuie și pribegii moldoveni adăpostiți în aceste țări. Informații referitoare la expulzarea unor boieri pribegi din Polonia, [7, p. 261] la ordinul regelui, ne parvin din izvoare poloneze. Unii boieri moldoveni pribegi au fost decapitați, alții și-au găsit adăpost pe teritoriul Ungariei.

În primăvara anului 1565 în Ungaria era proclamat domn „un lotru Bogdan” [7, p. 263], care a fost închis în cetatea Hust. Nobilul Francisc Zay îl recomanda împăratului pe Bogdan-Constantin, presupus fiu al lui Petru Rareș, în calitate de pretendent legitim la tronul Moldovei. Nicolae Iorga îl considera impostor pe acest pretendent [15, 19]. În aceeași perioadă pretindea la domnie și Carol Despot ce se prezenta drept frate al lui Despot Vodă și, neprimind

ajutor de la Habsburgi, se predă turcilor. Încurajarea pretendenților la tron era o presiune permanentă asupra lui Alexandru Lăpușeanu, care era nevoit să ia în calcul acest pericol venit din partea marilor puteri.

Alexandru Lăpușeanu își exprima recunoștința că regele polon a contribuit la omorârea a doi pretendenți aflați în Polonia, acțiunile cărora pot contribui la încordarea relațiilor polono-otomane, fiindcă „Țara Moldovei este a împăratului turcesc” [7, p. 263-264]. La rândul său, și sultanul ocupă o poziție fermă, avertizând regele polon că „Moldova face parte din țările mele bine păzite... dar rebelii nu încetează de a face răutăți acolo unde se duc”.

Odată cu moartea sultanului în 1566, Alexandru Lăpușeanu înțelege pericolul ce-l poate prezenta colaborarea polono-austriacă. În septembrie 1566 solul polon Nicolae Brzeski transmite cancelariei regelui că domnul moldovean „bănuiește că intenția lui Laski” a fost în înțelegere cu împăratul și cu consimțământul regelui, referindu-se la cerința lui Alexandru de a-l opri pe Laski să vină în Moldova [7, p. 268-269]. În scopul de a neutraliza acțiunile regelui, domnul îl reține în Moldova pe solul polon [7, p. 272]. Această decizie a contribuit la încordarea relațiilor moldo-polone. Cu permisiunea noului sultan, Alexandru Lăpușeanu se pregătește de război contra Poloniei în caz că țara va fi atacată de către Laski [7, p. 276-278]. După demersurile repetate ale lui Alexandru Lăpușeanu, la începutul anului 1567, sultanul Selim al II-lea îl avertizează pe regele polon că atât el, cât și supușii lui să nu se implice în Țara Moldovei, deoarece „va pune repede turci la domnia Moldovei” [7, 291]. Pericolul transformării Țării Moldovei în pašalâc era real. Regele îi declara domnului Moldovei că „...ne aduci numai ponegriri în fața sultanului” [7, p. 298], învinuindu-l pe Alexandru Lăpușeanu în crearea situații critice. Din mai multe instrucțiuni date solilor poloni la sfârșitul anului 1567 se observă că regele intenționa să se îndreptățească în fața sultanului și să se eschiveze de responsabilitate în cazul lui Despot, Wisnewiecki și Laski [7, p. 305]. În scopul stabilizării situației în Țara Moldovei, regele roagă insistent ca sultanul să-i permită să numească domni aici. Conform informațiilor documentare, această solie nu-și atinge scopul până la data morții lui Alexandru Lăpușeanu. Marele vizir refuză să aducă, cel puțin, la cunoștința sultanului cererea regelui de a numi domni [7, p. 309].

Izvoarele dovedesc că Alexandru Lăpușeanu l-a desemnat ca urmaș la tron pe fiul său Bogdan, stăruind pe toate căile și la Constantinopol ca această candidatură să fie sprijinită și de către Sultan. După cum afirmă unele cercetări, sultanul, fiind îngrijorat de schimbările ce puteau interveni în plan intern și extern, ca rezultat al neacceptării acestei candidaturi, precum și de concursul marelui vizir Mehmed Sokolly, care era rudă îndepărtată cu doamna Ruxandra, confirmă domnia lui Bogdan [18, p. 285]. La 25 martie 1568 [13, p. 85]. Sultanul anunță regele despre noua numire la domnie în Moldova și cere să respecte relații de bună vecinătate cu această țară.

Din cele expuse, putem conchide că factorului extern i s-a datorat obținerea puterii politice de către Alexandru Lăpușeanu în ambele domnii. Izvoarele istorice au surprins agravarea situației politice în Țara Moldovei la mijlocul secolului al XVI-lea. Țara era în plin proces de modificare a statutului politico-juridic în plan politic extern. Contextul era și mai complicat din cauza discreditării familiei Rareș prin convertirea la islam a Domnului Țării Moldovei – Ilie Rareș. În acest context politic complicat, grupările boierești de diverse orientări politice, neavând potențial uman și militar suficient, au apelat la ajutor extern pentru a obține puterea. Alexandru Lăpușeanu și susținătorii săi nu au fost o excepție. Analiza izvoarelor istorice au permis să observăm abilitatea deosebită a domnului țării de a balansa între diferite opțiuni politice externe pentru a-și păstra Domnia și a nu permite transformarea Țării Moldovei în pašalâc. Coroana Polonă și Imperiul Otoman, prin sprijinul acordat lui Alexandru Lăpușeanu, mențineau în sfera de influență spațiul est-carpatic. Totodată, acordarea azilului politic unor boieri și pretendenți la domnie, de către puterile vecine, era folosit ca mijloc de constrângere a lui Alexandru Lăpușeanu, impunându-l, astfel, să acționeze în conformitate cu interesele proprii.

BIBLIOGRAFIE

1. ANDREESCU, Șt. Restitutio Daciae (Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1526-1593). București: Ed. Albatros, 1980, 239 p. BERCIU-DRĂGHICESCU, A. Odomnieumanistă în Moldova. Despot Vodă (1561-1563). București: Editura Albatros, 1980, 152 p.
2. Călători străini despre Țările Române. Ediție îngrijită de Maria Holban. București: Editura Științifică, 1969, vol. II, 688 p.
3. CĂZAN, I., DENIZE, E. Marile puteri și spațiul românesc în secolele XV-XVI. București: Editura Universității din București, 2001, 400 p.
4. CIOBANU, V. Țările Române în raporturile politice polono-habsburgice-otomane din deceniile 6-7 ale secolului al XVI-lea. În: Români în istoria universală. Coordonatori I. Agrigoroaie, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iași, 1986, vol. I, p. 80-121.
5. CIUREA, D. Relațiile externe ale Moldovei în secolul al XVI-lea. În: Anuarul Institutului Istorie Arheologie Iași, 1973, tom. X, p. 1-46.
6. CORFUS, I., Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea (1536-1600). București: Editura Academiei Române, 1979, 448 p.
7. Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki. Publicate sub auspiciul Academiei Române și Muzeului cultelor și instrucției Cultelor. București, 1894. vol. VIII (1376-1650), 540 p.
8. Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki. Publicate sub auspiciul Academiei Române și Muzeului cultelor și instrucției Cultelor. București, 1893, Supliment II, partea I (1510-1600) 652 p. Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki. Publicate sub auspiciul Academiei Române și Muzeului cultelor și instrucției Cultelor. București, 1900, vol. XI (1517-1612), 883 p.
9. Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki. Publicate sub auspiciul Academiei Române și Muzeului cultelor și instrucției Cultelor. București, 1897, vol. II, partea V (1552-1575), 770 p.
10. Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki. Publicate sub auspiciul Academiei Române și Muzeului cultelor și instrucției Cultelor. București, 1890, vol. II, partea I (1451-1575), 824 p.
11. Documente turcești privind istoria României. Întocmit de Mustafa Mehmed. București, Editura Academiei Române, 1976, vol. I (1455-1774), 414 p.
12. HOLBAN, Th. Documente externe (1552-1561). În: Studii. Revista de Istorie. 1965, vol. XVIII, nr. 3, p. 667-674.
13. IORGA, N. Pretendenți domnești în secolul al XVI-lea. În: Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, 1898, seria 2, tom. 19, p. 193-275.
14. MAXIM, M. Noi documente turcești privind Țările Române și Înalta Poartă (1526-1602). Brăila: Editura Istros, 2008. 341 p. ISBN: 9789731871240
15. PÂSLARIUC, V. Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea. Chișinău: Pontos, 2005, 292 p. ISBN 9975-72-154-0
16. PUNGĂ, Gh. Moldova în vremea lui Alexandru Lăpușneanu. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza” 1994, 335 p. ISBN 973-9149-29-4
17. REZACHEVICI, C. Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova. București, 2001, Vol. I, secolele XIV-XVI, 655 p. ISBN 973-45-0387-1
18. VERESS, A. Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, București: Cartea românească, 1929, vol. I (1527-1512), 371 p.